

A világ új képe

Találkozás Kepes Györggyel

Az a művész, akit talán legmélyebben járt át a huszadik század élménye. Nem a pusztításé, hanem a tudományé, a technikáé, az emberi teremtés határtalanságának felemelő tudata — és e teremtés korlátainak belátása. Kepes György 1906-ban született Selypen. Most 80 esztendőes tehát, és ezalatt a nyolcvan év alatt az ember végképp birtokba vette, berendezte, s bizonyos mértékig el is rontotta, ki is nőtte a Földgolyót. Ezek alatt az esztendőök alatt robbanásszerűen kitágult az érzékelhető világ.

Kepes György képes volt az emberi tapasztalat e léptékváltására reagálni. Életműve ismert a magyar közönség előtt: lírai érzékenységű festményeit, fotóit, környezetalakító terveit életműkiállításán láthattuk a budapesti Múcsarnokban, 1976-ban; két fontos, összefoglaló könyve *A látás nyelve* és a *A világ új képe a művészetben és a tudományban* és számos tanulmánya megjelent magyarul.

Korán megmutatkozott a festészet iránti vonzódása. Nem volt kétséges, hogy a művészpályát fogja választani.

— Álomvilágban éltem, mint kisgyermek, a festés és a festőiség ugyanaz volt a számomra. Ebben az álomvilágban a festőmesterségről szóló gyerekes képzelődések egybefonódtak a művészet iránti komoly és becsületes aspirációval.

Mi volt az ébredés?

— Mindenki álmodik, a kis ember is és a nagyember is. Mindenki ambíciója szerint álmodik: hogy erős és nagy és fontos ember lesz belőle ebben a világban. És van egy pillanat, amikor fölismerszük, hogy az én személyes ambícióm megvalósíthatatlan a kollektív ambícióval való összhang nélkül. Ha volt fölébredés, az az volt, hogy a vágyaimat összhangban kell hozni, egyeztetni kell a társadalmi álmokkal, annak, hogy a Kassák-csoport munkájába bekapcsolódtam, az egyik döntő oka az volt, hogy az én egyéni, talán gyerekes törekvésem tényleg összeilleszthető legyen egy társadalmi álmossal.

A harmincas évek fordulóján együtt lépett föl a „progresszív fiatalok” új, generációja, a háborús nemzedék, amely bizonyította erejét, tehetségét, majd hamarosan szétszóródott. Kepes György, Korniss Dezső, Trauner Sándor, Hegedűs Béla, Shubert Ernő, Veszelszky Béla, Vajda Lajos. Többségükben Csók Istvánnal tanultak a főiskolán, aki nagy szeretettel volt tanítványai iránt, ha kellett, kiállt értük, az állását is elvesztette a fiatalok miatt. Mesterüknek azonban nem őt tekintették. Ki volt a szellemi vezérük?

— Kassák. Nagy és fontos része volt az életünknek. Néha karcos része, néha szimpatikus része. Akkoriban mi mindannyian hősokeket, ideálokat próbáltunk választani magunknak. Könyvekből, propagandafüzetekből, tanulmányokból

csés voltam, hogy nem fogtak el. Talán a veszélyekkel sem voltam teljesen tisztában. Úgy gondolom azonban, hogy sem a bátorságnak, sem a szerencsének nincs közös üvege a művészettel. A művészet? Berlinben is álomperspektívából láttam. Politikai romantikus voltam, aki tudta, hogy a világot meg kell változtatni, és nem elégedett meg a részválaszokkal. Abban is hittem, hogy a művészet nem önálló valami a világban: részt kell vennie az élet átforgalmazásában. De megint: én nem tudtam a változtatás pontos technológiáját. Abban bizonyos voltam, hogy a művész nem érdemli meg a nevét, ha kívül marad mindezekben. Úgyhogy nekem nem volt világos képem a jövőről, de világos képem volt az irányról, hogy merre menjünk. Amit én ebben az időben álmodtam vagy csináltam, az nem szolgálhat példaként senkinek sem, magamnak sem. De erősen hittem, talán erősebben, mint mások, mint a legtöbb barátom. Nemcsak a festészetben gondolkodtam, Rózsa Sándorral akartam filmet csinálni, újságcímlapokat, könyvborítókat, terveztem kommunista kiadók számára, és más módokon is azt az irányt kerestem, amelyet mentén az életet és a művészetet össze lehet hangolni. Berlinben sok olyan emberrel találkoztam, aki ilyesfajta elképzeléssel foglalkozott. Ez nekem sokat segített, hogy az én formátlan álmaimnak vannak már előképei, igazi, konkrét példák.

Mikor érkezett el az az alkalom, amikor úgy érezte, sikerült megvalósítania valamit az álmaiból?

— Körülményes erre őszintén és világosan válaszolni. Mióta csak gondolkodni tudok, hittem abban, hogy a művészet és az élet, a művészet és a tudomány, ezek összefüggő részei az emberi életnek. A pályám során néha-néha volt olyan pillanat, amikor úgy éreztem, hogy ez a három az élet, a tudomány és a művészet, ezek tényleg összekapcsolódnak általam.

Hogyan szánta rá magát, hogy elinduljon Amerikába? Mit gondolt Amerikáról, mielőtt oda megérkezett?

— Nagyon keveset tudtam Amerikáról, és nagyon kevesre tartottam Amerikát. Az úgy történt, hogy Londonban éltem, amikor Moholy-Nagyot meghívták, alapítson egy iskolát Chicagóban. Már az is véletlen volt, tudja, eredetileg Gropiusnak szólt a meghívás. Csakhogy Gropius ugyanekkor kapott katedrát a Harvard egyetemen, és maga helyett Moholy-Nagyot ajánlotta. Moholy-Nagy meg engem kért, hogy menjek vele. Először nem is akartam menni. Mint a legtöbb magyar, ekkoriban nem hittem igazán az amerikai kultúrában, és alig ismertem az amerikai kul-

kultúrában, hanem a rek-lámmal is. Nem vagyok az az ember, aki emezt jól csinálta volna. Éltem az amerikai művészeti kultúrában, mert sikerült önmagam maradnom. De ez nem azt jelenti, hogy mindig megélttem...

Akármerre kanyarodott a beszélgetésünk, újra és újra visszatértünk a művészi hitvallás kérdéséhez. Most mégis megkérem, fogalmazza meg a hitvallását!

— Ha becsukjuk a szemünket nem látunk semmit. De ha kinyitjuk, akkor sem látunk mindent. Más a látvány távcsővön vagy mikroszkópon át. De még így elénk tárul, azt sem biztos, hogy látjuk. Hiszen csakis azt látjuk, amit — belülről — készítünk vagyunk meglátni. Megpróbálok a világot ártatlan szemmel nézni. Ez azt is jelenti, hogy megpróbálok mindent együtt látni, és nem elválasztani. Megpróbálok úgy nézni a csillagokat és a földet a lábam előtt, hogy megmutassam: szervesen együvé tartozók. Mindaz, amit látunk, frissen és bizalommal befűthető a mi világunkba. Megpróbáltam tehát a műveimben és minden más módon magamnak és a társaimnak olyan látást találni, amelyik ledönti a meglátás belső gátjait.

Gonda György, aki akkor még környezetvédelmi államtitkár volt, néhány évvel ezelőtt megkereste önt, és felvetette, hogy valamilyen nagyobb, a környezeti ártalmakkal kapcsolatos művet készíthetne Budapesten.

— Vidéken nőttem, föl, ugyanakkor a város sokszor valóban izgató, serkentő volt a számomra. Valami azonban mindig hiányzott. A napfelkelte, az igazi tavasz érzése... Szeretnék valami olyasfajta dolgot csinálni, ami mindezeket összeköti. Régóta álmodozom erről, egy-két tanulmányban írtam is róla. Gonda György olvashatta valamelyik ilyesfajta írásomat, hogy megkért, adjak konkrét javaslatot. Megpróbáltam olyan tervet készíteni, amit meg lehet valósítani Budapesten, és ami az ökológiai egészségről beszél. Valami olyasmit, ami nemcsak a múlttól dadog, mint egy szobor, hanem a jövőt prédikálja. Nem lehet a jobbról, a jövőről gondolkodni, ha az ember nem érzi azt. Sok időt kellett, amíg megtaláltam egyáltalán az irányt, hogy hogyan... Kiválasztottuk a helyszínt, a Déli pályaudvar súlyosított tere. És kerestem azt a módot, ahogy az emberek érzésvilága és érzékvilága megfogható lenne. Én mindig két világ között éltem: egyformán fontos volt nekem, hogy társadalmilag hasznosat csináljak, és fontos volt a magam belső költészete is. Ezt a művet megcsinálni nem könnyű, minden nagyméretű munkával sok a baj, de remélem, menni fog.

Bán András

Lakatos Menyhért
kitüntetése

reprodukciónkból tanulunk, néha megkaptuk a *Cahier d'Art*-nak, ennek a francia folyóiratnak egy-egy számát. Nagyon kevés közvetlen összeköttetésünk volt a kubistákkal, az avantgarddal, valahogy azonban mégsem maradtunk hátra, mivel kiszimatoltuk a fontos és új áramlatokat. Azt hiszem, az életemnek ez az időszak a választóvíz volt: erős, fontos évek voltak.

Önök, fiatalok mennyire hatottak egymásra, mennyire fogadták el egymás véleményét?

— Szerettük egymást. Ebben az időben nagyon kevés irigység és nagyon kevés harag volt közöttünk. Természetesen mindenünkben másfajta karaktere volt. Trauner volt a leginformáltabb, logikusan gondolkodó ember. Korniss ösztönfestő volt, jó festő. Schubert nem volt nagy művész, de becsületes festő volt, és amolyan homo politicus. Veszelszky álmódó fiú volt, ő sokat jelentett a számunkra. Kiegészítettük egymást. Nagyszerű klíma volt, mindnyájan adtunk valamit a másiknak.

Vajda Lajos?

— Ő egy évvel fiatalabb volt, és ez akkor, a főiskolán sokat számított. Ebben az időben nem tartottuk sokra. Én legalábbis azt hittem, hogy egy nagyon drága, nagyon melegszívű ember, de nem fontos művész. Később láttam, hogy ő jobb volt, mint mi mindannyian.

Onmagát még nem jellemezte?

— Én inkább romantikus voltam. Álmodok teli, és kiforratlan, kívül is, belül is...

Nemsokra rá Moholy-Nagy László hívására Berlinbe megy. Hogyan kezdődik itt művészpályája? Hogyan formálódtak a művészetről szóló meggyőződésai? Milyen kompromisszumokra kényszerült a megélhetés, az érvényesülés érdekében?

— Én a magam életében kevés kompromisszumra kényszerültem. Nem mintha bátrabb lennék, mint más, én szerencsés ember voltam. Berlinben 35-ben kommunista röpcédulákat osztogattam a földalattiban — ez már a náci Németország volt — és szeren-

tumtöredék az amerikai kultúrából valamint is. Talán csak Whitman költeményeit... De éppen akkoriban találkoztam a feleségemmel, elhatároztuk, hogy megházasodunk. Így elfogadtam a meghívást — nem teljes meggyőződéssel. Minden nagyon gyorsan történt, egy héten belül határozniuk kellett. Moholy-Nagy októberben indult el, és én már november első hetében tanítottam Chicagóban. Az én angol tudásom abban az időben olyan rossz volt, mint a mai „magyarom”, úgyhogy a tanítás nem volt épp könnyű dolog. Egyszerre kellett megszerezniem egy kulturális kompetenciát, megtanulni a beszédet és más képességeket. Az életem során különféle kulturális környezetekbe csöppentem, de ezt soha nem bántam: ez adta meg számomra a valóban érvényes értékítéletet. Találkoztam egy magyarral, aki úgy gondolta, újjászületett Amerikában. Én soha nem éreztem ezt. Nagyra becsülöm az amerikai embereket, de soha nem volt az a benyomásom, hogy az amerikai kulturális környezet új földet adott volna a lábam alá.

Ha egy szóval kellene válaszolnia, mit mondana: Ön magyar művész?

— Kereső művész vagyok. Aki a magyarsága nélkül nem lenne semmi. De a világ nélkül sem lenne semmi. Ez talán nem volt pontos válasz, de ennél jobban nem tudom megközelíteni az igazságot.

Sokat dolgozott, sorra nyíltak kiállításai a saját műveiből, és nagyszabású összeállításai a tudomány, a vizualitás világáról. Könyvei jelentek meg. Bostonba hívták tanítani, majd ugyanott önálló intézetet alapított a Massachusetts Institute of Technology-n. Intézetének, a Progresszív Vizualis Kutatások Központjának nyugdíjba vonulását az igazgatója. Mikor érezte először úgy, hogy sikeres művész?

— Én még mindig nem hiszem, hogy az vagyok. Ez nem álzszerénység. Tudja, Amerika a művészet nagy cirkusza, feltűnnek és elmennek az artisták. Hogy az ember tényleg felszínen maradjon az amerikai művészeti életben, nagyon erősen kell dolgoznia, és nemcsak a saját munkájával

Az Elnöki Tanács Lakatos Menyhért írónak, irodalmi munkássága elismeréseként, 60. születésnapja alkalmából a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetést adományozta.

A kitüntetést Vajda György miniszterhelyettes pénteken adta át.

Mádl Antal elismerése

A magyar-osztrák kapcsolatok ápolásában a germanisztika területén szerzett érdemeiért az osztrák becsületrend első osztályú keresztjét adományozta a szövetségi elnök Mádl Antal egyetemi tanárnak. A kitüntetést dr. Arthur Agstner, Ausztria budapesti nagykövete szerdán adta át.

Elhunyt Tarsoly Elemér

A Nemzeti Színház igazgatósága és társulata megrendülten tudatja, hogy Tarsoly Elemér Jászai-díjas színművész, a Nemzeti Színház tagja 58 esztendőskorában váratlanul elhunyt.

Temetéséről később történik intézkedés.

A Nemzeti Színház leghűségesebb tagja volt: 1952-ben megkezdett színészpályájától haláláig ebben a színházban játszott paraszti karaktereket, vidám szolgákat, marcona harcosokat, sok-sok epizódot. Ebben a szerepkörben láthatta az ország szélesebbkörű publikuma, a mozinézők is. Például a Budapesti tavasz elsőnek érkező szovjet kiskatonája is ő volt. Jellegzetes kerek arca, élénk barna szeme mindig rokonszenvesse tette azt a figurát, amelyikhez alkatát kölcsönözte. Sokan vallották ismerősükné, még ha olyan kis szerepben játszott is, amit külön nem tüntetett föl a szereplista. Tipus tudott lenni, egész sorsot tudott életre kelteni néhány szavas szerepekben, izzó szemvillanással, gyöngéd gesztusokkal.

Hiányozni fog — sokáig emlékezünk rá.